

or in creating their own technological platforms. Summarizing our analysis, we can conclude that standards in the field of electronic publications should be updated at least once every five years. Ukraine needs not only well-designed standards, but also a respect for copyright and a protection of intellectual property. A lack of control, unified typological classification and certification of such publications can result in springing up electronic publications of improper quality. Respectively, they can harm users. Sometimes publishers can not clearly identify which electronic product they have made. The problem can be solved only at the national level, with the help of regulations and a creation of a regulative institution. The latter should be responsible for standardization and certification of e-learning publications and their quality characteristics. The prospects for standardization of electronic publications have been determined.

Keywords: e-learning edition, e-textbook, interactive textbook, multimedia content, standard, typology, problems.

УДК 070:343.102]:316.6

Валентина Стекольщикова

СПЕЦИФІКА ТА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-
ПСИХОЛОГІЧНОГО ПІДґРУНТЯ ЕФЕКТИВНОЇ
ГРАДАЦІЇ ТЕМАТИЧНОГО РОЗМАЇТТЯ
ЖУРНАЛІСТСЬКОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0331-2020-10\(28\)-21](https://doi.org/10.37222/2524-0331-2020-10(28)-21)

Представлено розгалужене бачення тематичного вибору журналістського розслідування крізь призму «соціального замовлення» та «резонансного вибуху». Подано розгорнуту градацію актуальних ідейно-тематичних напрямів розслідувань у контексті єдності регіональних та всеукраїнських розслідувальних текстів різних видів видань. Доведено, що ряд різновидів тем, ідей та задумів мають свій набір дієвих складових, особливості структури, головних героїв, протагоніста та антагоніста, специфіку головного інтерв'ю, інструменти доказової бази, резонанс та аудиторію. Виокремлено тематичні різновиди інвестиційних текстів, подано їх аналіз та проілюстровано влучними прикладами.

Ключові слова: журналістське розслідування, інвестиційний текст, сторітелінг, експериментально-практична соціотріада, активізація читачів.

Актуальність. «Де лежать гроші?» — журналісти-розслідувачі кажуть, що це головна ідея будь-якої теми резонансного журналістського розслідування. І аудиторія з нетерпінням повинна чекати, у результаті дослідження, відповіді на це запитання.

Як алгоритм практики Center for Investigative Reporting пропонують знайти «секрет», до того ж він повинен бути цікавим та мати суспільний резонанс. Суспільний же резонанс творить лише суспільно важлива тема. І, не менш важливо, вона повинна бути викладена у зрозумілій, простій, доступній формі для пересічного споживача.

Журналістське розслідування (ЖР) — один із найпомітніших жанрів, який з моменту виникнення «перебуває на захисті інтересів суспільства, привертає загальну увагу до існуючих проблем, активізує процес мислення у глядача та допомагає вирішенню актуальних питань» [11, с. 41].

Мета дослідження — дослідити специфіку та концептуалізацію соціально-психологічного підґрунтя ефективної градації тематичного розмаїття журналістського розслідування регіонального типу, вказавши на елементи, структуру та чинники ефективності інвестиційних текстів.

Об'єктом дослідження виступають розслідувальні тексти та мультимедійні історії жанру журналістського розслідування сучасних принт-видань та інтернет-видань Миколаївщини з конкретним ідейно-тематичним навантаженням, що мають безпосередній вплив на регіональну аудиторію.

Предметом є ефективність регіональних інвестиційних форм, що підвищують оперативний вплив на свідомість потенційної аудиторії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивчення проблеми спирається на досягнення з теорії журналістики та комунікації у працях В. Здоровеги, О. Тертичного, В. Різуна, М. Кіма. Інструментарій та концептуалістика журналістського розслідування схарактеризовані у працях О. Глушка, О. Константинова, Ж. Мурікана, Дж. Уллмена. Проблема створення якісних лонгридів, сто-

рителингів, інфографіки тематично влучних журналістських розслідувань перебуває в полі зору таких медіаспеціалістів, як: О. Станько, Ю. Шум, О. Колісніченко, Л. Шестьоркіна.

Характеризуючи поняття, Ю. Шум зазначає, що журналістське розслідування — це «дослідження закритої або ретельно прихованої теми, в процесі роботи над якою доводиться долати небажання певних структур надати цікаву для вас інформацію» [10, с. 79].

Його вивчення актуальне з погляду пошуку тем та ідей, осмислення й удосконалення методології, технології створення, жанрової природи, ефективності, суспільного резонансу та дієвості.

Одним із головних критеріїв важливості теми, не залежно від того, що послужило інформаційним приводом, необхідно виділити громадський резонанс, який в подальшому може викликати журналістське розслідування [4, с. 174].

Медіадослідники, зокрема [7; 12; 13], порівняно нещодавно почали звертати увагу на концептуалістику та алгоритмістику інвестиційного розслідування, їх ефективність на різних медіаплатформах.

Варто акцентувати увагу на такій важливій вимозі до тематичної актуальності розслідувань: інвестиційні матеріали повинні мати соціальне значення для аудиторії, відповідати принципу «вбивчих кілометрів», застерігати та давати поради, як можна уникнути небезпек.

На думку О. Глушка, розслідування, не залежно від теми, має формувати громадську думку відносно тих або інших антисуспільних явищ, що виключало б їхнє повторення [1, с. 54]. Звичайно, висвітлити проблему, сформувати суспільне ставлення до неї — це лише половина завдання, опосередкований, а не безпосередній вплив. Що ж до впливу безпосереднього, то зусилля журналістів мають надто слабку результативність, переконаний Б. Копчак [5, с. 50].

Тут ми можемо вести розмову вже про інвестиційну джінсу у розрізі вибору теми та ефективності розслідування загалом. Цій проблемі на сьогодні не присвячена жодна наукова праця, оскільки, аби це дослідити на емпіричному рівні, потрібні наукові докази. А їх зібрати не так просто.

Ми спробували це зробити за рахунок впровадженого нами авторського наукового методу — науково-практичної соціотриади (спостереження, опитування, анкетування). По-перше, «спостереження» — наш досвід роботи на різних медіаплатформах міста, по-друге, «опитування» інвестигейторів, що працюють у різних розслідувальних проектах. Зокрема, Федір Сидорук (журналіст-розслідувач, працював ведучим у проектах «Закрита зона», «Перший відділ», головним редактором у проектах «Знак оклику» та «Слідство.інфо», співавтор моніторингу журналістських розслідувань на сайті «Детектор медіа») переконаний, що такий вид розслідувань існує, як і у будь-яких інших жанрах журналістики, проте виокремити джинсу у ЖР доволі складно, оскільки про створення інвестигейторної джинси знає лише замовник та розслідувач. В інших — будуть лише підозри. На шляху до оприлюднення нечесної роботи інвестигейторів проект «Детектор медіа» у розділі «Моніторинги» публікує розвінчувальну інформацію (з авторського інтерв'ю).

Науковці у своїх дослідженнях [4, с. 124; 9, с. 301] пропонують таку градацію ідей для розслідування:

— офіційне повідомлення державних органів чи посадових осіб;

- з офіційних або неофіційних документів;
- зі скарг читачів, глядачів;
- з повідомлень інсайдерів;
- із пліток, почутих на ринку, в транспорті тощо;
- із власних спостережень;
- із повідомлень інших ЗМІ.

Інвестигейтори-практики, зокрема Центру журналістських розслідувань [14], акцентують увагу на трохи іншому складі:

- дорогою на роботу (ідеї, обставини);
- сон (цікаві ідеї можуть виникнути і на підсвідомому рівні);
- документи;
- державні установи;
- експерти, викривачі, «зливи», ображені, жертви.

Дуже важливою є однотайність і теоретиків [1; 4; 9; 11; 12], і практиків [14] стосовно того, що у схемі журналістського розслідування вибір теми дослідження стоїть на першому місці: вибір

теми, формулювання гіпотези, попередня перевірка перспективності теми, розробка плану ЖР, реалізація плану (пошук документів, напрацювання контактів, спостереження), систематизація отриманої інформації, генеральне інтерв'ю, написання тексту, верстання і монтаж, юридична експертиза, публікація, архівування.

Не одностайною є думка як когорти науковців (О. Тертичний, О. Грушко, О. Константинов, Л. Шістьоркіна), так і інвестигейторів із багаторічним стажем щодо концептуалізації соціально-психологічного підґрунтя ефективної градації тематичного розмаїття журналістського розслідування.

Зокрема, на нашу думку, об'єктивною є така класифікація ідейно-тематичних пошуків інвестигейторів:

Розслідування політичних злочинів [9, с. 109]. Об'єктом для політичних розслідувань можуть бути події, явища, дії, що мають у собі порушення законодавства, злочинні дії, пов'язані з боротьбою за місце у владних структурах (підтасовування виборчих бюлетенів, вчинення злочинів регіональними чиновниками, які завдають шкоди населенню, зловживання владою чиновниками та корупційні дії у цій сфері та ін.).

Головною метою інвестигейтора у цьому випадку є розголос прихованих від громадськості відомостей про протизаконні методи владних структур, а також зв'язок із кримінальним світом [6].

Саме тому інвестигейтор, що працює з політичним розслідуванням, повинен бути обізнаним у політичній сфері, вміти шукати докази та подавати проблему з різних точок зору, що дозволить досягти об'єктивної і достовірної картини подій. Він мусить знати методи та досвід колег у вирішенні політичних проблем, стежити в цілому за політичною ситуацією, мати уявлення про політичних діячів. Усе це є невід'ємною частиною політичних журналістських розслідувань [9, с. 168].

Розслідування корупції. Велику роль відіграють журналістські розслідування як інструмент боротьби з корупцією. Пояснюється це тим, що журналістика безпосередньо виконує функцію соціального контролю. Інвестигейтори, висвітлюючи тему корупції, коментують судові справи корупціонерів, розповідають про затримання конкретної особи, причини затримання тощо.

Історичні розслідування. Розслідування цієї тематики дозволяють журналістам зазирнути у минуле з точки зору сучасності, відкрити раніше не відомі подробиці, запропонувати аудиторії своє бачення тієї або іншої події. Періодично інвестигейтори, що займаються історичним розслідуванням, проводять паралелі з подібними справами, які відбуваються сьогодні, і дають пояснення події.

Основна особливість історичних розслідувань полягає у тому, що журналіст-розслідувач досліджує події, які давно вже ввійшли в історію. Внаслідок цього обмежується коло джерел інформації і методів, що дозволяють здійснити розслідування. У ролі джерела інформації для журналіста можуть виступати експертна думка, документи, що знаходяться в державних та сімейних архівах [9, с. 172].

Екологічні розслідування. Журналістське розслідування у сфері екології дозволяє подивитися на проблему зсередини, зробити аналіз суперечливих тенденцій розвитку, виявити факти та явища і на основі отриманих результатів зробити суттєві висновки.

Розслідування економічних злочинів. Економічні злочини є найбільш складними темами для журналістського розслідування. Інвестигейтор, який працює над розслідуванням економічних злочинів, повинен мати якісну економічну підготовку та обов'язково прислухатися до порад професійних економістів та юристів. Тільки тоді у інвестигейтора вийде успішний результат розслідування [9, с. 171].

Кримінальне журналістське розслідування. Серед улюблених тем журналістських розслідувань — кримінальна хроніка. Головне завдання у висвітленні кримінальних тем журналістів-розслідувачів — інформувати аудиторію про події, які загрожують життю суспільства, застереження щодо можливих злочинців.

На плечі журналістів, що працюють над кримінальною хронікою, лягає і виховання моралі сучасної людини. Нерідко правоохоронні органи вдаються до допомоги ЗМІ як інформаційного поля для оприлюднення даних про злочинців, які перебувають у розшуку [3, с. 1112].

При висвітленні кримінальної хроніки на інвестигейтора покладаються конкретні обов'язки: він має писати текст, підтверджу-

ючи його конкретними фактами, не повинен плутати юридичну термінологію (відмінності між підозрюваним, обвинуваченим, засудженим тощо) [3, с. 1113].

Спортивні журналістські розслідування. Спортивна журналістика — це соціально значуща діяльність зі збору, опрацювання та розповсюдження актуальної спортивної інформації через канали масової комунікації (преса, радіо, телебачення, Інтернет). Тема спорту в наші дні стала доволі популярною і активно висвітлюється у різних ЗМІ, спеціалізованих та інформаційних.

Соціальне журналістське розслідування. Соціальні злочини відбуваються на ґрунті взаємин між людьми у повсякденному житті, коли люди перетинають межу службової чи професійної діяльності. Журналіст, розслідуючи правопорушення, як правило, завжди намагається виявити причини, визначити механізм, за яким відбувається той чи інший злочин [2, с. 62].

Журналістське розслідування соціальної тематики відрізняється від інших видів (політичного, кримінального, економічного) тим, що джерел інформації більше — це дає інвестигейтору можливість використання набагато більшої кількості методів для збору відомостей про явища та події, які опиняються в полі зору журналіста.

Журналістське розслідування відображає сучасну дійсність, розповідаючи аудиторії про раніше не відомі факти у політичній, економічній, соціальній та інших сферах суспільства. Як ми змогли переконатися, незважаючи на велику різноманітність видів журналістського розслідування, у всіх них є одна загальна ознака — це наявність правопорушення.

Одним із завдань журналістського розслідування є не тільки інформування, освіта і виховання аудиторії в різних суспільно-політичних сферах, а й формування громадської думки, вироблення плану практичних дій, здійснення контролю над виконанням рішень [8].

Журналісти регіонального Center for Investigative Reporting [14] з точки зору власного досвіду пропонують таку градацію тем для ЖР:

Політика: вибори, партії, призначення в уряді та органах влади, законодавство, лобізм, декларування доходів політиків.

Наприклад: «Партійна каса “Слуги народу”: гроші не пахнуть», «Фабрика розбрату» [14].

Кримінал: злочини, війна на Сході, питання безпеки, порушення прав громадян, правосуддя, контрабанда, торгівля людьми.

Наприклад: «Гроші у пісок», «Суддівські таємниці» [14].

Фінанси: публічні фінанси (соціальні пільги, бюджет — субвенції, податкові пільги, держзакупівля); відкриті приватні фінанси (банк, кредитні, фінансові, страхові установи), учасники фондового ринку.

Наприклад: «Операція імітація», «Інвестор від юстиції» [14].

Економіка: приватизація, земля, діяльність держсектора, державні монополії, інвестиції, конкуренція.

Наприклад: «Через задворки Європи: третя економічного росту Естонії оплачена сльозами тисяч українців», «Приватизація для своїх» [14].

Соціальна проблематика: освіта, охорона здоров'я, житлово-комунальне господарство, пільги (малозабезпеченим, пенсіонерам, ліквідаторам, воїнам ООС та ін.), державні соціальні програми та гарантії, субсидії.

Наприклад: «Отделение смерти», «На краю землі» [14].

Екологія: охорона природи, надр, порушення екологічного законодавства (забруднення, нераціональне природокористування), техногенні аварії та катастрофи, безпека життєдіяльності (якість продуктів харчування, води, повітря).

Наприклад: «Ліс на продаж», «Мільйони з дна лиману» [14].

Спорт, культура: інфраструктура спорту, торгівля квитками, іграми, гравцями, твори мистецтва, переміщення культурних цінностей.

Наприклад: «Проекти без ефекту» [14].

У свою чергу, столичні інвестигейтори пропонують менш об'ємну класифікацію:

- про людей (інвестигейторна портретистика);
- про харчові ланцюги (схеми, контрабанда, нерухомість);
- розслідування явищ;
- порушення правил;
- неправильні правила.

В основі останніх двох тем лежить концепція «шукати гроші», тобто алгоритми збагачення.

Отже, далі формулюємо гіпотезу, бо, як доводить практичний досвід, після навіть неглибокого аналізу тема іноді не варта розслідувань. Або є інший варіант — інший інвестигейтор уже близьку тему презентував, і доволі успішно.

Гіпотеза — це припущення, версія, твердження, яке журналіст-розслідувач доводить або спростовує в процесі розслідування, вона визначає суб'єкт і предмет розслідування, вказує на те, хто, що, як, у результаті чого і чому порушує закон, робить неправильні дії і які наслідки це має.

Під час нашого дослідження ми дійшли консенсусу між теоретиками та практиками. Проаналізувавши ряд наукових праць та безпосередньо опитавши практикуючих інвестигейторів із багаторічним стажем медійної діяльності, можна зробити висновок, що специфіка та концептуалізація соціально-психологічного підґрунтя ефективної градації тематичного розмаїття журналістського розслідування обов'язково потребує попередньої перевірки перспективності теми. Дати чесні відповіді самому собі на ряд запитань: наскільки тема важлива та цікава читачам, чи має вона суспільну цінність і варта того, щоб на неї витрачався час і зусилля? На які саме запитання потрібно знайти відповіді для того, щоб підтвердити чи спростувати гіпотезу? Чи зможемо знайти потрібну інформацію і де її можна шукати? Чи можна самостійно або із залученням ресурсів редакції «підняти» цю тему? Тверезо оцінюємо можливі ризики для себе та ЗМІ? Визначаємо мінімум та максимум, який можна «витягнути» з цієї історії? Адже братися до роботи, якщо не можливо досягнути мети — публікації, немає сенсу.

Висновки. Ефективне та дієве розслідування розкриває реальні механізми процесів, причини та наслідки, вказуючи на винних та створює резонанс у свідомості аудиторії. Аналіз інвестигейторних текстів доводить, що ефективні розслідування на сьогодні є, та, на жаль, їх кількість ще не значна. Сьогодні практики акцентують увагу на вартісній тематиці розслідувань, які повинні стосуватися реально значущих речей та бути спрямованими на найвищі сфери діяльності суспільства і найсерйозніші проблеми. Розслідування повинні бути продуктом повсякденного попиту, а не «дефіцитом». Резюмуючи сказане, зазначимо, що не джинсове розслідування все ж таки має свого замовника. Цей замовник — аудиторія

різних медіаплатформ. Саме для неї і працюють кореспонденти інвестиційної журналістики.

1. Глушко О. К. Журналістське розслідування: історія, теорія, практика. Київ: Арістей, 2008. 144 с.
2. Гончаров В. В., Домагалькая Н. Ю. Журналистское расследование — от замысла к воплощению. Бишкек, 2006. 146 с.
3. Долгина Е. С. Криминальная журналистика: теоретический аспект // Молодой ученый. 2015. № 7. С. 1111—1114.
4. Константинов А. Д. Журналистское расследование. История метода и современная практика. Санкт-Петербург: Издательский Дом «Нева»; Москва: ОЛМА-ПРЕСС, 2003. 480 с.
5. Копчак Б. Журналістські розслідування в Україні // Український журнал. 2007. № 12. С. 49—52. URL: <https://http://ukrzurnal.eu/ukr.archive.html/126>.
6. Пфайфер Б. Журналістське розслідування. Київ: ІМІ, 2000. С. 12.
7. Радуга П. Следите за деньгами. Киев: Институт развития региональной прессы, 2010. 315 с.
8. Станько А. И. Журналистское расследование в СМИ. Ростов-на-Дону: Литфонд, 2004. 111 с.
9. Тертичный А. А. Расследовательская журналистика. Москва: Аспект Пресс, 2002. 384 с.
10. Шум Ю. Журналистское расследование: от теории к практике. Москва, 2002. 164 с.
11. Уллмен Дж. Журналистское расследование. Москва, 1998. 123 с.
12. Хоменко О. С., Бурмагін О. О., Іванова К. Б., Рибка Є. М., Томіленко С. А. Журналістське розслідування: навч. посіб. для початківців. Мелітополь, 2008. 182 с.
13. Hunter M. The Global Investigative Journalism Casebook. Paris, 2012. 255 p.
14. URL: <http://nikcenter.org/inquests>.

References

1. Hlushko, O. K. (2008). *Zhurnalistske rozsliduvannia: istoriia, teoriia, praktyka* [Journalistic investigation: history, theory, practice], Kyiv, Aristei, 144 s. (in Ukr.).
2. Goncharov, V. V. & Domagalskaja, N. U. (2006). *Zhurnalistskoe rassledovanie — ot zamysla k voploshheniju* [Journalistic investigation — from idea to realization], Bishkek, Soros — Kyrgyzstan, 146 s. (in Rus.).

3. Dolgina, E. S. (2015). Kriminalnaja zhurnalistika: teoreticheskij aspekt [The criminal journalism: a theoretical aspect], *Molodoj uchenyj*, no. 7, s. 1111—1114. (in Rus.).
4. Konstantinov, A. D. (2003). *Zhurnalistiskoe rassledovanie. Istorija metoda i sovremennaja praktika* [Journalistic investigation. A history of method and modern practice], Sankt-Peterburg, Izdatelskij Dom «Neva», Moskva, «OLMA-PRESS», 480 s. (in Rus.).
5. Kopchak, B. (2007). Zhurnalistiski rozsliduvannia v Ukraini [Journalistic investigations in Ukraine], *Ukrainskyi zhurnal*, no. 12, s. 49—52. Retrieved from <https://http://ukrzurnal.eu/ukr.archive.html/126>.(in Ukr.).
6. Pfajfer, B. (2000). *Zhurnalistiske rozsliduvannia* [Journalistic investigation], Kyiv, IMI, s. 12. (in Ukr.).
7. Radu, P. (2010). *Sledite za dengami* [Keep track on the money], Kiev, Institut rozvitija regionalnoj pressy, 315 s. (in Rus.).
8. Stanko, A. I. (2004). *Zhurnalistiskoe rassledovanie v SMI* [Journalistic investigation in media], Rostov-na-Donu, Litfond, 111 s. (in Rus.).
9. Tertichnij, A. A. (2002). *Rassledovatel'skaja zhurnalistika* [Investigative journalism], Moskva, AspektPress, 384 s. (in Rus.).
10. Shum, Ju. (2002). *Zhurnalistiskoe rassledovanie: ot teorii k praktike* [Journalistic investigation: from theory to practice], Moskva, 164 s. (in Rus.).
11. Ullmen, Dzh. (1998). *Zhurnalistiskoe rassledovanie* [Journalistic investigation], Moskva, 123 s. (in Rus.).
12. Xomenko, O. S., Burmahin, O. O., Ivanova, K. B., Rybka, Ye. M., Tomilenko, S. A. (2008). *Zhurnalistiske rozsliduvannia: navch. posib. dlja pochatkivtivsiv* [Journalistic investigation: a textbook for beginners], Melitopol, In-t rozvytku regionalnoyi presy, 182 s. (in Ukr.).
13. Hunter, M. (2012). *The Global Investigative Journalism Casebook*, Paris, 255 p. (in Eng.).
14. Retrieved from <http://nikcenter.org/inquests>

Valentyna Stiekolshchikova

SPECIFICITY AND CONCEPTUALIZATION OF SOCIAL
AND PSYCHOLOGICAL BASIS OF EFFECTIVE
GRADATION OF JOURNALISTIC INVESTIGATION
TOPICAL VARIETY

At present a journalistic investigation is one of the most popular genres of journalism. At the same time it is the most expensive and the most valued. An investigation requires a journalist to search constantly

for relevant resonant topics, sources of information, in the unsafe work conditions. Additionally, the investigators often lack a moral satisfaction of their work due to some reasons. Specifically, revelations produce some certain public feedback, but usually there are no constructive reactions from social institutions. This article **aims** to study ideological and topical gradation of quality journalistic investigations, as a component of the creative process and social and psychological basis of the investigator's media experience, outlining the basic concepts of intensification and effectiveness of the modern resonant investigation. **Research methodology** is a combined system of methods, including communicative-rhetorical and search methods, with the elements of semiotics and media analysis; method of functional—structural and stylistic analysis, as well as conceptual approach of the author.

Research findings and conclusions. The paper presents a diverse vision of the journalistic investigation thematic choice through the prism of *social order* and *resonance*. The detailed gradation of ideological and thematic directions of the investigations in the context of unity of regional and all-Ukrainian investigative texts of different types of publications has been presented. It has been proved that a variety of topics, ideas and concepts has their action components, certain structural features, characters (e.g., protagonist and antagonist), specifics of the main interview, set of source tools, response and audience. We differentiate topical variety of investigative texts, present their analysis, and illustrate them with relevant examples. We conclude that at present investigative texts in Ukraine could be classified as follows: portrait, social, corruption-related, political crime, historical mysteries, criminal, economic, ecological, sport and art-related investigations.

Keywords: journalistic investigation, investigative text, storytelling, experimental and practical socio-triad, stirring up of readers' interest.